

به مناسبت برپایی کنسرت لندن توسط بنیاد توس در ۲۶ آوریل

گلپا، چهره درخشان موسیقی ایران

ناصر محمدی

nassermohammadi@aol.com

همانگونه که در علم پیشرفت لازم است، اما درباره جایگاه خودم در موسیقی ایران تنها به یادداشتی قدیمی از اواخر دهه ۳۰ از زنده یاد روح‌الله خالقی اشاره می‌کنم. استاد روح‌الله خالقی زمانی فرموده بودند:

در بهار سال جاری روزی سرپرست محترم برنامه گلپا به من گفتند: به تازگی گلی یافته‌ام که رایحهای خوش و رنگی زیبا دارد. شک نیست که در بهاران می‌باید در انتظار روئیدن گلهایی خوش‌بو و زیبا بود ولی بفرمائید این گل زیبا در کجا روئیده و هم‌اکنون در کدام گلستان عطرافشانی می‌کند؟ در پاسخ فرمودند: این گلی است که من در تهران یافته‌ام. گو اینکه نامش وی را از سرزمین دیگری معرفی می‌کند، اما من او را در همین تهران خودمان یافته‌ام و به جرات می‌توانم بگویم الحق گلی دوست‌داشتنی است. نام این گل علی‌اکبر و نام خانوادگی‌اش گلپایگانی است و همان‌طور که ذکر کردم در گلزار هنر گلپایگان به عرصه وجود گام نهاده بلکه در سال ۱۳۱۱ در تهران متولد شده و هم‌اکنون همه وی را گلپا می‌نامند. صحبت آن روز من و آقای پیرنیا بنیانگذار و سرپرست برنامه‌های گلپا به آنجا انجامید که ایشان نواری را که از صدای گلپا تهیه فرموده بودند روی دستگاه ضبط صوت نهادند و مدعای خود را در باب انتخاب گلی خوش رایحه به اثبات رسانیدند.

گلپا کیست؟

گلپا در خانواده‌ای زاده شده که تقریباً تمام افراد آن صدای مطلوب داشته‌اند. خودش می‌نویسد: دارای پنج برادر و یک خواهرم که تمام آنها دارای صدای خوش می‌باشند.

(نوازنده تنبک) با آقای پیرنیا تماس گرفتیم و گفتیم که ما در احوال بسیار مساعدی برای اجرای برنامه هستیم. شب هنگام قرار شد که به محل استودیو برویم. بنده آن شب آوازی در مایه ابوعطا با این غزل که «دل به سودای تو بستیم خدا می‌داند» خواندم. هنگامی که ضبط برنامه تمام شد در خارج از استودیو دیدیم که آقای پیرنیا به همراه خانم روشنگر (کوینده برنامه گلپا) و آقای محبی (مسئول ضبط برنامه) از اجرای برنامه آنچنان متأثر شده بودند که اشک در چشمانشان جاری بود. آقای پیرنیا خطاب به ما گفتند: بچه‌ها امشب ما را به خدا نزدیک کردید. این خاطره از بیاد ماندنی‌ترین خاطره‌های دوران ضبط برنامه گلپای جاویدان بود.

۸ - شما در موسیقی ایران چه جایگاهی برای خود قائل هستید؟ البته این سؤال را باید از مردم و صاحب نظران پرسید. اما ابتدا باید آواز را تعریف کنیم. در ابتدای کار آوازخوانی، خواننده باید گوشه‌ها و ردیف‌های آوازی را نزد استاد بیاموزد. آموختن ردیف‌ها و گوشه‌ها به منزله فراگیری چهار عمل اصلی در ریاضیات است که اگر چهار عمل اصلی را ندانید اصلاً نمی‌توانید مسأله‌ای را حل کنید. پس از آن است که به خواننده و یا نوازنده ای که ردیف‌ها و گوشه‌ها را فرا گرفته باشد می‌گویند فلان خواننده و یا نوازنده ردیف‌دان است و بعد به مرور زمان این خواننده و یا نوازنده می‌شود ردیف‌دان مجرب. اما نباید تنها در قالب ردیف‌ها و گوشه‌ها ماند بلکه باید خلاقیت‌های فردی را هم چاشنی کار کرد تا اثری ماندگار و منحصر به فرد خلق شود. من در طول فعالیت هنری‌ام سعی کرده‌ام از خلاقیت‌های فردی در این زمینه استفاده کنم و همانگونه که گفتم این امر منجر به این شد که مردم آوازهای بنده مانند «مست مستم» را چون ترانه زمزمه کنند. اساساً خواندن آواز در قالب‌های از پیش تعیین شده کاری است که هرکسی می‌تواند با تمرین و فراگیری اجرا کند ولی در نهایت راه به جایی نخواهد برد زیرا خواندن پنج آواز در دستگاه‌های همایون و یا نوا و یا سه‌گانه به یک شکل، هنر و یا توانایی خاصی نمی‌خواهد.

بنده سعی کردم که به عقب باز نگردم و کارهای جدیدی ارائه کنم. اجرا کردن کارهای گذشتگان به همان شکل اولیه، خلاقیتی محسوب نمی‌شود چرا که گذشتگان آن آثار را به بهترین شکل ممکن، در زمان خودشان و با توجه به حال و هوای حاکم بر زمان خودشان اجرا کرده‌اند و اگر بنا باشد هنرجو از استاد خود پیشی بگیرد اصلاً هنر پیش نمی‌رود

دستم بگیر» از شاعر نامدار بیژن ترقی است که این شاید نخستین آواز در برنامه گل‌های جاویدان باشد. نخستین آوازی که دقایقی پس از تحویل سال نوروز ۱۳۳۹ پیش از ظهر از گلپایگانی از رادیو ایران پخش شد غزلی از خواجه شیراز بود که گلپا در سه‌گانه آن را اجرا کرد «در خرابات مغان نور خدا می‌بینم - وین عجب بین که چه نوری ز کجا می‌بینم».

پخش این آواز در آن زمان در سراسر ایران با استقبال کم‌نظیر روبرو شد. این خواننده جوان که سال‌هایی را نیز در ورزش سپری کرده بود به زودی نام خود را در کنار بزرگان آواز این سرزمین، نامدارانی چون ادیب خوانساری، حسین قوامی (فاخته) و غلامحسین بنان و مرضیه ثبت کرد.

گلپا بعد از گذشت پنج دهه، هنوز با قوت و لطافت می‌خواند و دل‌ها را جذب می‌کند. توضیح درباره ترانه‌های گلپایگانی و شیوه او در ارائه این رشته از موسیقی بحث موسع دیگری می‌طلبید که آن را به فرصتی دیگر وا می‌گذاریم. به مناسبت برنامه آواز گلپا و هوشنگ ظریف در لندن، گفتگوی کوتاهی را که سال‌ها قبل با او انجام شده می‌آوریم تا با این چهره ماندگار موسیقی ایران بیشتر آشنا شوید.

۱- چه عاملی موجب شد که به برنامه گلپا دعوت شدید؟

شبهای جمعه در حومه تهران در گلندوک در باغ منزل آقای نظام سلطان خواجه نوری که پیش از انقلاب سفیر ایران در ایتالیا و خود فردی خیر و درویشی پیرو صفی‌علیشاه بودند، مجموعه‌ای از هنرمندان نامی گرد هم جمع می‌آمدند. شبی من به همراه استاد نورعلی خان برومند به آنجا رفته بودم که آقای داوود پیرنیا سرپرست برنامه گلپا هم آنجا حضور داشتند. هنگامی که بنده به همراه آقای برومند قطعاً اجرا کردم، آوازم مورد پسند آقای پیرنیا واقع شد و بنده را به برنامه گلپای جاویدان دعوت کردند. در آن زمان در برنامه گلپای جاویدان تنها سه خواننده سرشناس، ادیب خوانساری، غلامحسین بنان و فاخته ای یا همان قوامی حضور داشتند که من چهارمین خواننده دعوت شده به برنامه گلپای جاویدان بودم.

۲- اولین آوازی که برای گلپا اجرا کردید کدام بود؟

اولین آوازی که برای گلپا خواندم غزلی بود از سروده‌های بیژن ترقی با مضمون «مست مستم ساقیا دستم بگیر».

۳- شیوه ضبط برنامه گلپا در آن روزگار چگونه بود؟

در استودیوی شماره ۲ ساختمان مرکزی رادیو در میدان آرک تهران حاضر می‌شدیم که در آن چند میکروفون و چند پارتی تور قرار داشت و به هنگام اجرای زنده برنامه‌ها ضبط می‌شد.

۴- برنامه گلپا چه تأثیری بر موسیقی ایران گذاشت؟

به نظر بنده مجموعه برنامه‌های گلپای رادیو موسیقی ایران را نجات داد. یعنی تمام استادان و نوازندگان بنام گلچین شده بودند.

۵- آیا شرکت شما در برنامه گلپا تأثیری بر کیفیت کارهای بعدی شما داشت؟

هنگامی که بنده به برنامه گلپا دعوت شدم آقای مشیر همایون شهردار که رئیس موسیقی رادیو بود به بنده گفت: اگر می‌خواهی در این مجموعه آواز بخوانی باید کاری ارائه کنی که دیگران نکرده باشند. از این‌رو آوازهایم با تکیه بر خلاقیت فردی به گونه‌ای ارائه می‌شد که همچون ترانه در خاطر مردم نقش می‌بست. آوازهایی چون: «پیش ما سوختگان مسجد و میخانه یکبست» یا «مست مستم ساقیا دستم بگیر» و «ای کاروان» یا «ما رند و خراباتی و دیوانه و مستیم» یا «امشب شده‌ام مست که مستانه بگیریم» و غیره.

۶- آیا شما نقشی در انتخاب شعر و یا موسیقی داشتید؟

بله بنده شعر آوازهایم را خودم انتخاب می‌کردم و انتخاب نوازنده که پاسخ آواز بنده را بدهد هم با خودم بود.

۷- چه خاطره ویژه‌ای از دوران همکاری با گلپا دارید؟

پیش از ضبط برنامه دوم و یا سوم برنامه گلپای جاویدان بود که من به همراه پرویز یاحقی (نوازنده ویلن) و فرهنگ شریف (نوازنده تار) و امیر ناصر افتتاح

عصر یکشنبه ۲۶ آوریل کنسرت اکبر گلپایگانی خواننده نامدار و صاحب سبک ایران به همراهی هوشنگ ظریف، نوازنده برجسته تار همراه با هنرمندان دیگر در لندن برپا خواهد شد.

این برنامه یکی از سلسله برنامه‌هایی است که بنیاد فرهنگی و هنری توس برگزار می‌کند.

بنیاد توس که مؤسس و مدیر آن خانم جمیله خرازی است تا کنون برنامه‌های ویژه‌ای در زمینه معرفی فرهنگ و ادب ایران زمین در لندن به اجرا گذاشته که با استقبال گسترده ایرانیان مقیم بریتانیا روبرو شده است. بنیاد توس این بار برنامه‌ای را با حضور اکبر گلپا و هوشنگ ظریف همراه با شمار دیگری از هنرمندان به اجرا می‌گذارد.

اکبر گلپایگانی «گلپا» مشهورتر و معروفتر از آن است که نیاز به معرفی داشته باشد. این استاد مسلم آواز ایرانی که سبکی تازه را در آواز ایجاد کرد، نزدیک به پنج دهه در عرصه موسیقی فعالیت داشته و دست کم سه نسل از ایرانیان با آوازها و ترانه‌های او زندگی کرده‌اند، عشق را شناخته‌اند، خاطرات تلخ و شیرین زندگی را با آوازهای او در لوح جان نقش زده‌اند، و همچنان نه تنها سالخوردگان که جوانان نسل امروز نیز با آوازها و ترانه‌های دلنشین گلپا، لحظه‌های ملکوتی را در دفتر زندگی ثبت می‌کنند.

گلپا که در خانواده‌ای هنرپرور به دنیا آمده بود در نوجوانی اصول اولیه آواز را نزد پدرش که با دستگاه‌های موسیقی ایران آشنا بود آموخت. وی صدایی بسیار لطیف و دلنشین داشت که در عین حال از وسعتی شگرف برخوردار بود. او پس از آموزش‌های اولیه نزد پدر، محضر استاد مسلم آواز نورعلی خان برومند را درک کرد و ردیف‌های آوازی را فراگرفت و در سنین جوانی، از نظر آواز به پختگی رسید. از اساتیدی که بعد از آن در کار گلپا اثر گذاشت و خود نیز بر آن تأکید می‌کند، زنده یاد ادیب خوانساری است که به نوبه خود سبکی ویژه در خوانندگی داشت. بسیاری از اهل موسیقی بر این عقیده‌اند که سبک گلپا در کار خوانندگی همان سبک ادیب خوانساری است. بی‌تردید شیوه ادیب خوانساری در شکل‌گیری سبک آواز گلپایی تأثیر نبوده است، ولی در حقیقت اکبر گلپایگانی، سبک ویژه‌ای در آواز به وجود آورد و عرصه کرد که پیش از او هرگز سابقه نداشته و حتی تاکنون نیز گرچه برخی از خوانندگان کوشیده‌اند سبک او را اجرا کنند، اما کمتر موفقیتی نصیبشان شده است. سبک گلپا سبکی سهل و ممتنع است که اجرای آن برای هرکسی مقدور نیست. او لحن ویژه‌ای را وارد آواز ایرانی کرد، لحنی پرسوز که از اعماق جان برمی‌خیزد و بر جان‌ها و دل‌ها زخمه می‌زند. لحنی که در عین حال که پرسوز است، نشاطی عارفانه در دل برمی‌انگیزد. مانند خود عشق است. «نشاط‌انگیز و ماتم زایی ای عشق - عجب رسوا کن و رسوایی ای عشق». علاوه بر این لحن ویژه، لطافت و قدرتی مانند صدای گلپا، و تسلطی کامل بر گوشه‌ها و ردیف‌ها لازم است تا کسی بتواند این سبک را به درستی اجرا کند.

اما گذشته از این، یک برجستگی ویژه اکبر گلپایگانی، تنوعی است که در آواز به کار می‌برد که این تنوع را تنها در اساتید بزرگی مانند بنان و فاخته‌ای و نیز خانم مرضیه بانوی بزرگ آواز ایران با آن صدای جادویی‌اش می‌توان دید. این تنوع و گونه‌گونی موجب شده است که به عکس خوانندگان امروزی، هیچیک از آوازهای او، حتی آوازهایی که در یک مایه و یک دستگاه خوانده، شبیه به یکدیگر نباشد و از این رو هر بار در شنونده شوری دیگر برمی‌انگیزد. نغمه سه‌گانه را گاه از درآمد شروع می‌کند و به مخالف و مغلوب می‌رسد، گاه از مغلوب آغاز می‌کند و به مویه و زابل و درآمد بر می‌گردد. و در دستگاه‌های دیگر نیز چنین است.

این ویژگی‌ها، همراه با تحریرها و غلت‌های رنگارنگ و دلنشین، خصوصیت کم‌نظیری را به کار گلپا می‌بخشد که در کمتر خواننده‌ای می‌توان سراغ کرد.

گلپا خواندن در رادیو ایران را دقیقاً از نوروز سال ۱۳۳۹ آغاز کرد. گرچه خود می‌گوید اولین آوازی که وی در برنامه گل‌ها اجرا کرد شعر معروف «مست مستم ساقیا

Toos Foundation Presents:

IMMORTAL FLOWERS

A Celebration of the Works and Achievements of

DAVID PIRNIA

Sunday 26th of April 2009

Exhibition: 6pm (Pictures of the Golha's Artists)
Program: 7pm (Main Event)

Info & Booking:
020 8202 9835

Logan Hall
20 Bedford Way, London WC1H 0AI
Nearest Tube: Russell Square

Nahid

Soroosh Izadi

Azar Pejooesh

Fakhri Nikzad

Lobat Vala

Firouzeh Amirmoez